

A FELCÍMKÉZETT PARCELLA

címtelen föld. fiatal erdélyi metamodern líra (szerk. André Ferenc – Horváth Benji)

A *címtelen föld* antológia alcíme – *fiatal erdélyi metamodern líra* – legalább két irányba nyitja meg a kötetéről való gondolkodást. Egyfelől a kortárs Erdélyhez köthető költészet mibenléte, másfelől pedig az antológia darabjait értelmezni és összefogni kívánó metamodern vitatható fogalma felé. Utóbbi az antológián jóval túlmutatni akaró, a jelen kulturális termelésére vonatkozó koncepcióként jelenik meg. A kötetbe került versek minősége a szerzők kvalitásai mellett a szerkesztők, André Ferenc és Horváth Benji kiváló ízlését is bizonyítja. Előrebocsátható, hogy a kötet hú az alcíméhez: a „fiatal” (bármilyen alakatlan is ez a viszonyfogalom) és az erdélyiséghez valamilyen formában kötődő líra reprezentatívnek tekinthető válogatását kapjuk kézhez. A kötet előszavában felvázolt metamodern fogalma pedig segítségül szolgálhat a versek értelmezésében, habár az alkalmazhatósága kapcsán több elgondolkodtató kérdés is felvetődhet.

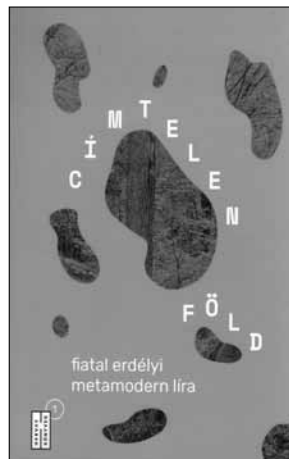
A *címtelen föld* lapozgatása során jó néhány kitűnő szerző műveit ismeri meg az olvasó, amelyek addig az irodalom intézményrendszerén belül kevésbé voltak láthatók. Az antológia műfaja azonban számos előnye mellett jár bizonyos korlátokkal. A kötet szerkesztési módja ugyanis leszűkíti azt, ami egy-egy szerző költészetéből látható. Ez Székely Örs kapcsán tűnik ki leginkább; vizuális és zenei elemekkel, változó kulturális és formai hagyományokkal kísérletező *ostinato* című kötetének egyediségét az antológiába válogatott szövegek kevésbé képesek visszaadni, ahogy Kali Ágnes *Ópia* című kötetének kompozíciója is több jelentésréteget mozgat, mint amennyi az antológiába beválogatott versein keresztül látható. Mindez persze azt jelenti, hogy az antológia szerzőinek az önálló köteteket is érdemes forgatni.

Az antológia legközelebbi előzményének a 2014-ben kiadott *Mozdonytűz* tekinthető, melynek tizenhárom szerzőjéből kilenc a jelen kritika tárgyát képező kötetben is helyet kapott. Bár a *Mozdonytűz* lírát és prózát egyaránt tartalmaz, a két antológia szerkesztési elvei között találunk hasonlóságokat. Ilyen például, hogy a szerzők mindkét kötetben betűrendben követik egymást, ezáltal a kötetkompozíció nem sugall hierarchiát, ahogy a versek összehasonlíthatóságát, tematika vagy poétika alapján való rendezését sem irányítja. Ennek következtében a *Mozdonytűz* recepciójában visszatérő és jogos kritika volt, hogy hiányzik egy előszó, amely a kötet heterogén szövegtömegét kontextualizálná. Ez a hiányérzet a *címtelen föld* esetében már nem állhat fenn, az André Ferenc és Horváth Benji által írt tanulmányértékű előszó¹ ugyanis az *erdélyi* és a *metamodernizmus* fogalmának segítségével jelöli ki az antológia értelmezési keretét.

Az előszóban foglaltak érvényes megállapításokat tartal-

¹ André Ferenc – Horváth Benji: *Metamodernizmus az erdélyi fiatal lírában*. Az antológián kívül az erdélyi *Helikon* 2020/18-as számában, valamint a folyóirat honlapján is elérhető.

Erdélyi Híradó Kiadó – Fiatal Írók Szövetsége
Kolozsvár – Budapest, 2020
298 oldal, 2900 Ft

maznak a versekre vonatkozóan, ami az előszóírói éleslátás mellett köszönhető bizonyára a felvázolt fogalmi keret tág értelmezhetőségének is. Így lehetséges egy irodalmi paradigmában elbeszélni Győrfi Kata fokozottan személyes, az én és a te egymáshoz való érzelmi viszonyulására fókuszáló impresszionista költészetét („a nyár, amit megálmodtam, / olyan, amiben a fű homályos-zöld, / és pont annyit látok belőled, / hogy felismerlek” – *a nyár, amit megálmodtam*) és Borbély András hungarofuturizmushoz is kapcsolható, egy politikai disztópiát ironikusan, manifesztumszerűen megjelenítő *Totemállam* című írását. Utóbbi egyébként a kötet talán legösszetettebb darabja. Középpontjában az időt és a teret a maga totalitásába olvasztó turul képe áll, melynek a beszélő általi analizálása e totalitás lebontását végzi el: „A totemállam mint köztársaság nem államforma, hanem az állam destituálásának formája. // A destituáció nem pusztán erőszak, hanem balzsamozás, muzealizálás és totemizáció, az állam rituális kitömése, befagyasztása, elvadítása”. A két költő versei lehetnek a kötet szélső pontjai, amelyek behatárolják az alcím által fiatal erdélyi metamodernnek nevezett lírát. Ahhoz pedig, hogy megtudjuk, mit is takar ez az összetett fogalom, érdemes szemügyre venni, hogy az *erdélyi* és a *metamodern* előszóbeli értelmezései miként igazodnak az antológia verseihez.

„Számukra Trianon nem annyira trauma, hanem inkább alaphelyzet” (6.) – olvasható az előszóban. Ebben az alaphelyzetben általános tapasztalat a nyelv- és kultúraközöttség, amelynek versnyelvre vonatkozó következményei – a lokális megnevezéseken túl – kevésbé mutatkoznak meg. A szintaktikai szerkezet felbomlása vagy a nyelv materialitására vonatkozó reflexiók helyett a nyelvközöttség és a kisebbségi szituáció antropológiai tapasztalatai válnak meghatározóvá a *címtelen föld* verseiben. Ilyen például a többségi nyelv érzékelést kolonializáló ereje („hiába csúrrjuk, tanárnő, a zenének a nyelve a román, ahogy a fekvőtámaszoknak is” – Székely Örs: *Zeneiskola Brassóban*); az anyaországának való megfelelésből fakadó öngyarmatosítás („A kulisszák előtt viszont a fiúk / a tantermekből a tornaterembe terelődve, / végre athéni férfiak, előnyük behozhatatlan, / ahogy saját combjukat maguk előtt fitogtatják, / még úgy rúgják nyakon a labdát, amikor a szórványmisszió / és az igazgatótanács seregszemplét tart a nyáj felett, / hogy az kész gyönyörűség” – Borbély András: *Szórványgazdálkodás*); vagy annak problematizálása, hogy a kisebbségi szituációban minden egyéni megszólalás szükségszerűen politikai beszédmóddá válik: „Mihelyt kiejtem a szavakat, azok már másoké. / [...] / Talán el kellene mennem innen, / valahova, ahol a közösség nem kötelesség” (Sánta Miriám: *Címtelen föld*). A *címtelen föld* előszóírói Balázs Imre József munkásságára² támaszkodva az erdélyi(ség) fogalmát az olvasási attitűdben tartják megragadhatónak. Balázs Imre József hivatkozott írásának további gondolatmenetében az erdélyiség a kultúrában felhalmozott esztétikai és világnézeti értékegyüttesként jelenik meg, amely nyitott abban az értelemben, hogy újabb, nem csak Erdélyhez köthető szerzők művei és értelmezésük képesek azt újradefiniálni. Röviden tehát: a *címtelen föld* erdélyisége a regionális irodalomszemlélet helyett inkább hatástörténeti viszonyokra fókuszáló perspektíva felől ragadható meg.

Izgalmas példája ennek André Ferenc *a bújócskaverseny győztese* című írása, amelynek egyik intertextuális utalása Wass Albert *Adjátok vissza a hegyeimet!* című regényére vonatkozik. A különféle bibliai regisztereket alkalmazó, a beatirodalom konformizmus-kritikáját, szürrealista képeit felelevenítő, a lélegzet ritmusát és a chat-üzenet konvencióit keverő vers középpontjában a rendszerváltás kezdeti optimizmusa utáni kiábrándulás áll: „áldd meg azokat akik harminc éve tehetetlenül hevernek / az európai álomparalízisben & egyre nyálkásabb / fenevadak masíroznak körülöttük / áldd meg uram a mindig lesben álló tőzsdecápákat / akik évről évre lecserélik a fogait / csak mi hordjuk még mindig / ugyanazokat a harapásnyomokat / [...] // nem dühös vagyok csak elhullott vadak / kiszolgáltatottságával ül meg bennem / a szégyen amikor naivitásunk & önhittségünk /

² Balázs Imre József: Szótáralapítás egy erdélyi magyar irodalomtörténet megírásához, in: Uő.: *Erdélyi magyar irodalom-olvasatok*. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2015, 7–20.

ikertornyaiba csapódik a felismerés h / nekünk is izzad a tenyerünk & habzik a nyálunk // *adjátok vissza a hegeimet*". A vers Wass Albert-parafraízisa nem egyszerűen a pretextus parodisztikus újraírása, hanem annak eltérítése, kisajátítása. A revizionista szemlélet az „európai álomparalízis” részeként, a heroizmus hamis illúziójaként jelenik meg. Az előszöveg kritikáján túl az idézet egy apró módosítással új, az eredetitől eltérő tartalommal töltődik fel. A halandóság és a sebezhetőség beismerése, tehát a szubjektum központi helyéről való kibillentése által a totális képzetektől való megszabadulásra és a részvételi, szolidáris érzékelés megalapozására tett javaslatként értelmezhető. A vers programossága azonban szkepticizmussal keveredik, az idea megvalósíthatóságába vetett hitet a hétköznapi tapasztalat ássa alá: „elnézőek leszünk önmagunkkal szemben / megmártóznak a cinkosság mocsarában / segítünk a megalázottaknak bosszút állni / felajánljuk nekik adónk 2%-át / beíratjuk őket vértanórákra / megbocsátjuk a megbocsáthatatlant / azt mondjuk majd milyen szépen tört el a csontja / milyen szakszerűen tépte ki a haját / milyen jól áll a kezében a gumibot / & felmentjük az igazságot a szolgálat alól”.

Az állítás, majd annak visszavonása gyakori eljárás az antológia darabjai esetében. Az előszó ezt „posztironikus rezonanciának” nevezi, amely szerint a versek az ironia és az őszinteség egymást kölcsönösen megakasztó kódjai mentén formálódnak. Mindez túl van már a posztmodern és az újkomolyság beszédmódján. A *címtelen föld* politikailag reflektált versei ugyan bizalmatlanok a modernség projektumával szemben, ám e posztmodern tapasztalat ellenére is olyan utópikus szövegtereket hoznak létre, melyek valamiféle egyenlősítő funkcióval rendelkeznek. Jellegzetes példája ennek André *sintér* című verse, amely egyszerre él a posztmodern eljárásként ismerős, a beszélő és szerepe közti ironikus távolságtartásra épülő maszkosítással, illetve az autentikus megszólalás elemeivel. A szöveg beszélőjeként a Mónika-show egy szereplőjét, Vámpír Ágit ismerheti fel az olvasó, ugyanakkor nem valamiféle ízléstelen pastiche-ról van szó. Helyette a vers a freakshow-jelleg által elfedett etikai és érzelmi téteket egy poetizált nyelven keresztül közvetíti, a beszédmód potenciális patetikusságát azonban a műsorból ismerős szófordulatok és szubstandard nyelvet idéző képzavarok ellenpontozzák: „de bejönnek a pitbull- / kutyái, és megeszik az / életemet, átugatnak / az ajtón keresztül, / beosonnak a kulcslyukon át, / [...] / hát ez van, most / mit csináljak móni”.

Számos olyan verssel találkozunk, amelyek saját hatástörténeti kontextusukra is reflektálnak, így nyitva meg az utat olyan szerzői életművek felé, amelyek a magyar országhatáron belül kevésbé ismertek – különös tekintettel Hervay Gizellára. Hatása legnagyobbban Kali Ágnes, György Alida és Sárkány Timea verseiben érzékelhető, túl azonban a Hervaytól vett mottókon és a hozzá szóló ajánlásokon, költészetének egyes jellegzetességeire – mint a felelősségvállalásra, a kifejezhetőség személyközi problémáira vagy a metaforikus jelentésteremtés megakasztására – több példa is hozható az antológia darabjai közül. „Születtem, mint más. A felelősséget / vállalom. Közép-európai / számítás szerint” – írja Hervay *Úrlap* című versében. Ezek a mondatok a *címtelen föld* etikájának kiszögellési pontjaiként is érthetőek. Bár a versek beszélői legtöbbször nagyon is tudatos pozícióból szólalnak meg, amelyből rálátás nyílik különféle politikai, ökológiai, nemi, kisebbségi és kelet-közép-európai problémákra, ez a pozíció a legkevésbé sem válik kitüntetetté, a társadalmi szerepek egyikeként jelenik meg csupán.

A kitüntetett pozíció hiányából következik, hogy – a kortárs líra nagy többségéhez hasonlóan – a társadalmi kérdések a személyesség kódjain keresztül válnak láthatóvá. Láng Orsolya *egy strucctenyésző nyara* című kitűnő versében például egy rövid autós utazás elbeszélésén keresztül bontakozik ki a kultúra és az identitás viszonyának problematikája. A személyességet politikai perspektívába helyező szövegek közül kiemelkednek még Märcuțiu-Rácz Dóra egyszerre humoros és meghökentető, a nemi különbségekből fakadó berögződéseket újragondoló versei („egy férfi letapogatta tánc közben, / *de megbasználak cica*, de / megbaszta, ahogy a földre terült. // a szobatársam még mindig mesél, / hogy

miket kiabált neki, amikor / magassarkúban rugdosta az arcát, / hogy elege van abból, hogy még / mindig csak ennyinek nézik, még itt is, / a telibevaszott kultúrkolozsváron” – *nem megoldás*), illetve Serestély Zalán *kilenczitenegy* című verse, amely a nyugati világba vetett utópisztikus hit összeomlása mellé az apa elvesztésének és a gyermek születésének eseményeit rendezi. Utóbbi, a szülő-gyerek kapcsolat hangsúlyos az antológia több szerzőjénél is. Fischer Botond slam poetryhez közeli szövegeiben újszerű beszélő szóal meg – egy férfi, aki nem tud megbirkózni az apasággal járó felelősséggel: „Egyedülálló apukát játszok, fürdetlek, öltöztetlek, / [...] / kenyeret piritok, rendet rakok, verset írok, kussolj már! / Kérem, tiltsák be az apákat” (*Nikotin*). Ezzel szemben Kali Ágnes 4 című versének fókuszában az apa hiánya áll, melynek tapasztalata az én és az apa Möbius-szalagszerű összefonódásaként jelenik meg: „ennél a szerelemnél nincs nagyobb / ebbe aztán bele kell dögleni. / belőled nincs kiút. / belémszültek”.

Hervay *Tómondatokban* című versének kiemelt tapasztalata a költői képek közvetettsége: „nem a dolgokat neveztek meg a szavak, / csak azt, ami az emberből hozzájuk tapadt. / Nem lényegükről szól a szó, / csak arról, mire használhatók”. A *címtelen föld* verseinek szintén alapvető belátása a nyelv és az általa leírt világ közti szakadék, ám míg Hervay versében a nyelv vagy a gondolkodás hatékony, a világot otthonossá tevő eszközként jelenik meg, a *címtelen föld* több verse is a nyelv kifejezőképességébe, hitelességébe vetett bizalom megrendülését, a rációhoz való kritikus viszonyt jelzi: „mert az értelem / mint fékevesztett mirigy / az értelmet túltermelte” – írja Serestély Zalán *a föld* című versében. Az előbbi idézetet érthetjük akár a nyelvjátékos posztmodern irányának kritikájaként is, a nyelv elégtelenségének tapasztalata mindenestre szorosan összefügg az antológia posztantropocén jellegzetességeivel. A természet a *címtelen föld* szövegeiben nem leigázandó terület, hanem az emberivel egyenrangú, azt folytonosan és kölcsönösen átjáró szféra. Jól megmutatkozik ez György Alida *Kifulladás* című átváltozás-versében, amelyben az időskori változások a növénygondozás képein keresztül jelennek meg („Kigyomlálja férjét a cserépből, / koporsót farag belőle, / belefekszik”), ahogy Sztercey Szabolcs *Történet* című írásában is az emberből a növényi világ felé tartó metamorfózis érzékelhető: „szavainkra gombák nőnek, / ágainkat belepi a moha, hátunkból kinőnek / végre a fák, ahogy görnyedünk valami erő”.

Túl azon, hogy az antológia versei a fiatal erdélyi irodalom reprezentatív darabjaként ítéltetők meg, a magyar költészet kurrens tendenciáinak lenyomataként is olvashatók. A versek többségét a vallomasság és ironia újszerű hangoltsága, a politikailag reflektáltabb, kritikus szemlélet jellemzi. Erőteljesen érzékelhető a hagyományos költői eszközöktől való távolságtartás, a metaforikus szerveződés helyett a kauzálisnak tetsző, metonimikus versépitkezés jellemző, amely teret ad a pszeudo-személyes megszólalásnak.³ Több, főként a tömegmédiából merítő intertextust találunk, emellett gyakoriak a metafiktív, autopoétikus eljárások, melynek kiváló példáját adja Varga László Edgár *az őszinte vers helyett* című írása: „– de kérlek meg ne kérdezd ki az a »te« a versben / (a tud. konf. tiszt. résztvevőinek meg csucsú; / ez igazán nem tartozik rájuk) / – épp felengeded az üvegcsinégéket / a színes üvegpacsirtákat / és azok – amint az várható volt – a kritikus magasság elérésekor / zuhanórepülésbe kezdenek”. A versek értelmezéséhez a *címtelen föld* a metamodern fogalmát ajánlja, amely a posztmodernhez viszonyítva próbálja meg elhelyezni az újabb művészeti produktumokat. A fogalom erőteljes konceptualizálásának ellenére is nehéz lenne heurisztikus lelkesedéstől fűtve kijelenteni, hogy itt és most paradigmaváltással van dolgunk. Nem mintha ne lenne jól érzékelhető az elmozdulás a

³ „A »pszeudo« kitétel az alanyiség azon komplikációjára utal, mely megkülönbözteti ezeket a beszédmódokat a tradicionális alanyi líra közvetlenségétől, hiszen a személyesség reflektált »valóságffektusok« (Roland Barthes) formájában artikulálódik, miközben ez a közvetítettség mindig le is lepleződik a szövegszervezés különböző eljárásai által.” Nemes Z. Mária: Kacsacsőrű-emplős-várás Kenguru-szigeten. A kortárs fiatal költészet poszt-antropocentrikus viszonyai. *Prae*, 2017/1, 90–107., 93.

posztmodernről mint az érzékelés és kultúratermelés sajátos módjától, hanem mert ez a folyamat a kétezres évek elejétől, a Telep-csoport megjelenésétől pedig még inkább jelen lévő témája az irodalmi recepciónak.

Egymással párhuzamosan jelentek meg fogalmak az elmúlt évtizedben a kortárs magyar irodalom leírására. Balázs Imre József 2012-ben az *új közép* fogalmát a 2005 környékén publikálni kezdő írógenerációra vonatkoztatta, akik írásaikkal a kilencvenes évek irodalmi tabuinak lebontására készítették az irodalom intézményrendszerét; ahogy írja: „»visszatér« a regényirodalomba és a költészetbe a biográfia, a referenciális olvashatóság, a morális vagy akár politikai kérdések felvetése, anélkül, hogy bármelyik kizárólagossá válna”.⁴ Szintén 2012-ben Németh Zoltán a magyar posztmodern megjelenési formáit taglaló könyvében az antropológiai posztmodern fogalmát alkalmazta a kilencvenes évek nyelvjátékos, areferenciális posztmodernjét váltó stratégia megnevezésére. Jellemzésekor Balázs Imre Józsefhez hasonlóan ő is 2000 utáni művekről ír, amelyekben felerősödik a hatalmi, politikai viszonyok jelenléte, illetve hangsúlyossá válik a szövegek világra vonatkoztatottsága.⁵ Hét-nyolc év távlatából ezek a megállapítások a kortárs költészet jellemzésének alapvetéseivé váltak, amelyeket csak tovább árnyalja a posztthumán, posztantropocén fogalmi apparátusa. Bár Balázs Imre József és Németh Zoltán is a posztmodernen belül helyezték el az újabb irodalmi folyamatokat, 2018-ban Horváth Csaba *Megtalált szavak*⁶ című tanulmánykötetében már a posztmodernről váltó epimodern fogalmának bevezetésével és a referencia-areferencia újraértésével kísérletezett Petri és Esterházy művészetét, valamint a kétezres években sikeressé váló magyarországi szerzők (például Grecsó Krisztián, Háy János, Péterfy Gergely, Tóth Krisztina) könyvei kapcsán, míg Sári B. László 2021-es *Mi jön a posztmodernre?*⁷ című könyve a poszt-posztmodernbe való átmenetet vizsgálta az amerikai prózában. Ez a rövid összefoglalás hatványozottan jelzi, hogy a metamodern fogalma nem üres térbe érkezik, ráadásul Horváth Csaba Esterházy-elemzése – amely a nyelvi megelőzöttség referenciális tétjeit vizsgálja – azt sejteti, hogy a metamodern (vagy nevezzük bárhogy) és a posztmodern szétválasztása nem egyszerűen a szöveg vélt jellegzetességei, hanem a befogadói figyelem módosulásaként is megragadható.

Timotheus Vermeulen és Robin van den Akker 2010-ben *Notes on Metamodernism*⁸ címmel jelentették meg programadó munkájukat, melyben a metamodernizmust az építészet, a képzőművészet és a fotó- és filmművészet területéről vett példákon keresztül körvonalazták. Leggyakrabban emlegetett kulcsfogalma az oszcilláció. Hogy ez mit is jelent – követve Vermeulen és van den Akker gondolatmenetét –, a *címtelen föld* előszavában is fellelhetjük: „A metamodern nem a »vagy-vagy« logika kizárólagossága szerint képződik meg, hanem az oppozíciók egymásra tevődésében: soha nem az egyik *vagy* a másik érvényesül [...], hanem egyszerre a kettő együtt, vagy egyik sem. A modern és a posztmodern jellemzők szorosan együttműködnek: egyszerre naiv és ironikus, romantikus és realista, szkeptikus és elkötelezett, cinikus és őszinte, elkeseredett és reménykedő stb.” (11–12.). Az idézett állítások valóban igazak a *címtelen föld* verseire vonatkoztatva, ahogy általában minden olyan szövegre, melyek élnek a többértelműség lehetőségével, hiszen maga a posztmodern sem választható el a modernről egészen – értsük bárhogy is e két fogalmat. Éppen ezért az ilyen kijelentések inkább tűnnek retorikai fogásoknak, amelyek arra szolgálnak, hogy a metamodern

⁴ Balázs Imre József: *Az új közép. Tendenciák a kortárs irodalomban*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2012, 34.

⁵ Németh Zoltán: *A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája*. Kalligram, Pozsony, 2012.

⁶ Horváth Csaba: *Megtalált szavak. Kortárs magyar irodalom posztmodernen innen, posztmodernen túl*. Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan, Budapest, 2018.

⁷ Sári B. László: *Mi jön a posztmodernre? Válogatás a posztmodern utáni amerikai fikciós prózára*. Balassi Kiadó, Budapest, 2021.

⁸ Timotheus Vermeulen – Robin van den Akker: *Notes on Metamodernism*. *Journal of Aesthetics & Culture* 2010/1. <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>

egyfajta szintetizáló paradigmaként láttassák, miközben a modern, a posztmodern, illetve a kettő közötti viszony leegyszerűsített értelmezését sugallják.

A metamodern posztmodern-kritikájának kiinduló pontja az, hogy bár a posztmodern iróniája, értékpluralizmusa és a referenciától való eltávolodása kezdetben felszabadító erővel bírhatott a represszív, totalizáló képzetekkel szemben; ám annak következtében, hogy a tömegtermelés átvette és monopolizálta a posztmodern eljárásait, voltaképpen megfosztotta azt szubverzivitásától, így a társadalmi atomizálódást fokozó eszközzé vált. A metamodern ennek a felszínes posztmodern-fogalomnak a kritikáját adja, amely mint ha nem vetne számot a posztmodernként megnevezett kulturális termelés sokféleségével és megjelenési formáinak lokális különbségeivel, ahogy saját pozíciójával sem, ahonnan megfogalmazza kritikáját. A 2017-ben kiadott *Metamodernism*⁹ című tanulmánykötetben a metamodern érzelmi struktúráként és kulturális logikaként definiálódik. Ezek a fogalmak alkalmasak lehetnének a metamodernként felismert művekkel szembeni távolság kialakítására, a metamodern diskurzusa azonban kevésbé tűnik kritikusnak tárgyával szemben. Az előszó is idézi Selyem Zsuzsa szigorú meglátását, miszerint a „posztmodern megismerhetőség iránti szkepsziséből lett a tények fékevesztett ignorálása; távolságtartó iróniájából az önfeledt egoista cinizmus; annak belátásából pedig, hogy az eredetiség minduntalan tovaillan, lett az alkalmazkodás, a konstruált elvárásoknak megfelelés, vagyis a személyes felelősséget hátrító, aktuálprimitív viszonyulás”.¹⁰ Ha a posztmodern kritikájaként felhozható valamiféle egoizmus, illetve a felelősségvállalás elhárítása, akkor e perspektívából azok a metamodernként olvasandó szövegek sem tűnnek problémamentesnek, amelyekben a politikai, társadalmi reflexió inkább egy hatalmasra növő, heroizált ego megjelenítésének ironikus díszleteként funkcionál, mint Horváth Benji *30 to infinity* című szövegében: „megmutattam a meztelen felsőtestem az instán / semmi botrány csak égnék az erdők kezdem elfogadni / a testem mire egész ember leszek eljön az apokalipszis”. Érdemes emellett kritikusán kezelni az előbbivel ellentétes szövegműködést is, amely távolságtartás híján a szolidaritás szentimentalista tankölteményét eredményezi, ahogy ez érezhető például Ozsváth Zsuzsa *Május egy* című verse kapcsán: „Fáj ezt az őszes tekintetű kutyát szeretni. / Ahogy körbetekint, odamegy a székhez, / Némán megiszagol, nincs kérdés, válaszra nem vár, / Csak néz a maga póré tekintetével”.

Az *Irodalmi Szemle* 2021/3. számában három kiváló kritika jelent meg a *címtelen föld*ről. Balázs Imre József alaposan ismertette a metamodern fogalmát, és jelezte annak meghatározhatatlanságát: hol elméletként, paradigmaként, érzelmi struktúráként nevezi meg (*Adress: Earth*). Pápay Szandra korszakfogalomként ír a metamodernről (*A posztmodern metamorfózis*), míg Vida Gergely olvasási alakzatként értelmezi (*A valóság bűvöletében*). Hogy a metamodern minek is tekinthető, az, Balázs Imre Józseffel egyetértve, nehezen eldönthető. Ahogy a posztmodern sokféle módon érthető, úgy a metamodern egyszerre művészeti korszakfogalom, szövegszervező eljárások gyűjteménye és különféle alkotásokban manifesztálódó világlátás. Nevezzük bárminek, nyilvánvalóan érzékelhető valamiféle változás a kétezres évektől kezdődően a társadalom különféle alrendszeireiben, köztük a művészetben és az irodalomban, de magában az értelmezői perspektívában is. A metamodern fogalma első sorban éppen bizonytalansága okán adhat lehetőséget arra, hogy a sokféle ágazó, művészeti, politikai, gazdasági, ökológiai változásokat egy rendszerben láttassa. A *címtelen föld* már önmagában véve is jól szerkesztett, kiváló versgyűjtemény, a metamodern előszó általi bevezetése pedig csak még szélesebb perspektívába helyezi az antológia darabjait.

⁹ Timotheus Vermeulen – Alison Gibbons – Robin van den Akker (szerk.): *Metamodernism. Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism*. Rowman and Littlefield, London – New York, 2018.

¹⁰ Selyem Zsuzsa: „Az igazság megszabadít. De csak miután végzett veled.” *Metamodern regényekben az epifánia. a szem*, 2019. 03. 29. <https://aszem.info/2019/03/az-igazsag-megszabadit-de-csak-miutan-vegzett-veled/>